

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Zprávy a oznámení

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 61 (2016), No. 1, 72–82

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/144903>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2016

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Zprávy oznámení

ZBYNĚK NÁDENÍK
DEVADESÁTILETÝ

Zbyněk Nádeník, rodák z Markvartovic na Hlučínsku, bývalý dlouholetý profesor matematiky na Českém vysokém učení technickém v Praze a externí vyučující na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, člen komisí pro obhajoby doktorských, disertačních i habilitačních prací v oboru geometrie, topologie a geodézie, oslavil dne 21. listopadu 2015 v plném zdraví a svěžesti v kruhu své rodiny devadesáté narozeniny.

Je autorem více než stovky odborných publikací, monografií, překladů, popularizačních článků a více než pěti stovek recenzí pro referativní matematické časopisy. Od středoškolských studií je aktivním členem Jednoty českých matematiků a fyziků a velkým sportovcem – sokolem. Stále intenzivně studuje geometrii a geodézii, s nadšením se věnuje historii matematiky a deskriptivní geometrie, zajímá se i o výuku matematiky a přípravu budoucích středoškolských učitelů matematiky.¹

Profesor Nádeník již více než jedno desetiletí na našich vysokých školách k velké škodě posluchačů i mladých kolegů nepřednáší a v posledních letech se aktivně neúčastní ani odborných konferencí a seminářů, na nichž v minulosti proslovil řadu zasvěcených přednášek a referátů. Přesto neztratil živý zájem o kontakty se začínajícími studenty, doktorandy, bývalými

¹O odborných aktivitách prof. Zbyňka Nádeníka pojednávají články: *At the occasion of the 60th birthday of Profesor Nádeník*, *Studia geophysica et geodaetica*, 1985, 413–414, a L. Boček, K. Maleček: *Zbyněk Nádeník sedmdesátníkem*, *Mathematica Bohemica 121* (1996), 209–214.

kolegy a přáteli. Nepolevil ani ve svých publikačních aktivitách, jak dokazují jeho odborné matematické a historické studie uveřejněné zejména v edici *Dějiny matematiky* a v časopisu *Zeměměřič*, a také články s aktuální tematikou, které byly otištěny v denním tisku.

Obdivuhodné je pracovní nasazení a zanícenost profesora Nádeníka, který pravidelně (obvykle každou středu) navštěvuje Národní nebo Technickou knihovnu, kde sleduje novou odbornou literaturu a studuje i četné archivní fondy. Při každém setkání nám dokazuje, jaký má přehled o historii a aplikacích matematiky, geometrie a geodézie i o současných problémech našeho školství a kultury, o politice i dnešním životě.

Přejeme profesorovi Nádeníkovi, aby mu i nadále sloužilo zdraví a ještě dlouho se těšil z milého rodinného prostředí, aby ho neopouštěl zájem o matematiku a její historii, aby měl stále chuť předávat své bohaté znalosti a dovednosti mladším kolegům, aby z něho i nadále sálal zápal a nadšení pro matematiku, její historii, aplikace v geodézii a zejména láska k lidem.

Martina a Jindřich Bečvářovi

K 80. NAROZENINÁM PROFESORA ALEXANDRA ŽENÍŠKA

Ve středu 27. ledna 2016 se v aule Centra Vysokého učení technického v Brně uskutečnil seminář u příležitosti 80. narozenin významného brněnského matematika prof. RNDr. Alexandra Ženíška, DrSc. Seminář pod záštitou rektora VUT uspořádal Ústav matematiky Fakulty strojního inženýrství s přispěním brněnské pobočky JČMF. Profesor Ženíšek společně s profesorem Milošem Zlámallem, jehož nedozíté 90. výročí narození jsme si připomněli vzpomínkovým odpolednem vloni, patří k zakladatelům teorie metody konečných

Foto Jan Franců

prvků (dále jen MKP), která oběma brněnským vědcům zajistila světovou proslulost.

Alexander Ženíšek se narodil 29. ledna 1936 v Brně. Po studiích fyziky v letech 1954–59 na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity dostal umístěnku na Energetickou fakultu VUT v Brně, která se po odštěpení Elektrotechnické fakulty začala nazývat Strojní. A. Ženíšek zde působil na katedře fyziky. Zlom v jeho profesionální kariéře nastal na počátku roku 1967, kdy se prostřednictvím Ing. Františka Leitnera, spoluhráče v bridži, seznámil s Ing. Jiřím Kratochvílem (později profesorem na VUT). Tehdy všichni spolupracovali na vytváření programu pro statické výpočty zemních hrází a přehrad. Aplikovali přitom novou výpočtovou metodu, tehdy prakticky neznámou MKP, při jejímž dalším využití již potřebovali matematika. Ing. Kratochvíl po několika úvodních informativních schůzkách předal na podzim roku 1967 A. Ženíškovi fotokopii článku Pin Tonga a T. H. H. Piana o konvergenci MKP, čerstvě publikovaného v časopisu *Solids and Structures*. Ten dodal A. Ženíškovi motivaci a inspiraci pro vlastní výzkum a stal se základem jeho kandidátské práce, kterou o rok později obhájil.

Připomeňme krátce další souvislosti o počátcích brněnského vědeckého týmu, který se zasloužil o teoretický a praktický rozvoj teorie MKP. Na konci roku 1967 se prof. Zlámal, ředitel Laboratoře počítačích strojů, začal zajímat, co ing. Kratochvíl stále v laboratoři počítá. Dozvěděl se od něj o nové, jemu dosud neznámé, výpočetní metodě zvané MKP. Metoda prof. Zlámala velmi zaujala, a když zjistil, že její analýzou se dosud nikdo nezabýval, začal pracovat na její teorii a algoritmi- zaci. Svoje výsledky pak často konzultoval s Kratochvílem i Ženíškem. Zlámalův článek z roku 1968 v časopise *Numerische Mathematik*, ve kterém dokázal konvergenci MKP při řešení biharmonické rovnice, získal ihned celosvětový ohlas. Téměř ve stejné době publikoval A. Ženíšek v časopise *Aplikace matematiky* článek o konvergenci MKP pro systém eliptických rovnic. Tyto a další články položily matematické základy MKP. Významnou předností výsledků tzv. brněnské školy MKP byla skutečnost, že teoretické výsledky byly potvrzeny numerickými výpočty, na jejichž realizaci se podílel především Ing. Libor Holuša, který se v nově vytvářeném týmu ujal náročné programátorské práce.

V roce 1969 se Alexander Ženíšek habilitoval před vědeckou radou Strojní fakulty VUT. Základem jeho habilitační práce se stal článek *Interpolation polynomials on the triangle* publikovaný v *Numerische Mathematik*, který učinil Alexandra Ženíška uznávanou osobností mezi světovými numerickými matematiky. V důsledku počínající normalizace však jmenovací dekret docenta obdržel až v roce 1978, a to po opakovaných přímluvách svého nadřízeného a přítele dr. Josefa Nedomy. Spolupráce s inženýry na přelomu šedesátých a sedmdesátých let vyústila v napsání knihy *Výpočet plošných a prostorových konstrukcí metodou konečných prvků* (autoři V. Kolář, J. Kratochvíl,

F. Leitner, A. Ženíšek), kterou v roce 1972 vydalo nakladatelství SNTL v Praze jako první českou monografii o MKP. V této době již A. Ženíšek působil jako vědecký pracovník Laboratoře počítačích strojů, pozdějšího Oblastního výpočetního centra VUT v Brně. V roce 1980 podal svoji doktorskou práci, kterou o rok později obhájil před komisí pro udělení hodnosti Dr.Sc. Profesorem se posléze stal v roce 1986, opět po nemalých peripetiích souvisejících se schvalovacím řízením ze strany komunistických orgánů.

Po listopadu 1989 přešel A. Ženíšek společně s dalšími numerickými matematiky z Oblastního výpočetního centra na Fakultu strojní VUT. V období 1994–2003 byl ředitelem tamějšího Ústavu matematiky, který výrazně pozvedl po stránce odborné i pedagogické. Jeho nejvýznamnějším počinem ve funkci ředitele bylo vytvoření nového studijního oboru Matematické inženýrství, který se stal respektovaným oborem s řadou vynikajících absolventů. Po odchodu do důchodu v roce 2005 byl jmenován emeritním profesorem VUT.

A. Ženíšek je autorem či spoluautorem 7 monografií, které jsou věnovány MKP a souvisejícím matematickým otázkám. Napsal řadu odborných článků (jejichž počet se každoročně zvyšuje) a skript. Mezi jeho spoluautory patří kromě výše uvedených také Miloslav Feistauer, Jozef Kačur, Michèle Vanmaele a další. Z řady vědeckých ocenění alespoň uveďme, že profesor Ženíšek je zakládajícím členem Učené společnosti České republiky.

Zmíněný slavnostní seminář, který byl na počest profesora Ženíška uspořádán, odrážel nejen jeho vysoké odborné renomé, ale také celou šíři jeho dalších zájmů. V prvním bloku přednášek, nazvaném „Alexander Ženíšek a metoda konečných prvků“, odezněl příspěvek prof. Jozefa Kačura z FMFI UK v Bratislavě o mode-

lování geotub jako zajímavé aplikaci matematiky, příspěvek prof. Jiřího Kratochvíla z FAST VUT popsal 11 let vzájemné spolupráce a přednáška prof. Michala Křížka z MÚ AV ČR shrnula nejdůležitější výsledky a ohlasy práce profesora Ženíška v oblasti MKP.

V druhém bloku „Alexander Ženíšek a Fakulta strojního inženýrství“ vzpomínali prof. Antonín Píštěk a prof. František Pochylý na jubilantovu ochotu a odbornou připravenost spolupracovat s inženýry i na jeho roli ve vědecké radě fakulty a školy. Doc. Zdeněk Karpíšek a prof. Miroslav Doupovec zase připomněli zásluhy profesora Ženíška při vytváření studijního oboru Matematické inženýrství na Fakultě strojní v devadesátých letech i na jeho ochotu pomáhat mladším kolegům v jejich odborném růstu.

Třetí blok, nazvaný „Alexander Ženíšek a jeho renezanční osobnost“ se snažil mapovat velmi širokou oblast zájmů jubilanta. Astrofyzik dr. Jiří Grygar, spolužák a celoživotní přítel profesora Ženíška, zvolil jako formu svého příspěvku interview. Kladené otázky se týkaly klíčových období jubilanta a jeho zálib — poezie, šachu a karet. Rozhovor byl zpestřen dobovými fotografiemi. Dozvěděli jsme se, že oba spolužáci k vědě inklinovali již jako malí chlapi, když v jedné z uliček brněnské čtvrti Černá Pole „stanovili“ střed vesmíru. Jiří Grygar také prozradil, že zatímco on sám byl při výběru vysoké školy dávno rozhodnut pro studium astronomie, jeho kamarád vzhledem k šíři svých zájmů váhal a přihlášku ke studiu fyziky od něj na poslední chvíli „opsal“. Poslední příspěvek přednesla prof. Zuzana Došlá z PřF MU v Brně, která uvedla nedávné práce prof. Ženíška v oblasti popularizace teorie relativity a připomněla jeho básnické sbírky.

Mezi hosty semináře byli v nemalé míře zastoupeni absolventi oboru Matema-

tické inženýrství, jejichž zástupci na závěr předali jubilantovi fotoknihu zachycující historii tohoto studijního oboru ve fotografiích. Profesor Ženíšek si vždy uměl získat respekt nejen kolegů, ale i studentů, a to včetně těch současných, jak ukázala hojná účast na jeho nedávné přednášce pořádané studentskou komorou Akademického senátu FSI. Z hlediska jeho vztahu ke studentům lze na závěr zmínit i jednu drobnost, která však osobnost profesora Ženíška dokresluje. V Ústavu matematiky FSI bývá každoročně pořádán šachový zápas mezi družstvy pedagogů a studentů. Nominace do týmu pedagogů bývá často pro jeho kapitána doc. Miroslava Kureše oříškem, poněvadž většina kolegů není ochotna riskovat případnou porážku, a tím i domnělou ztrátu odborné autority před studenty. Ne tak profesor Ženíšek, který je prostě „hráč“, jemuž v matematice i v životě šlo vždy především o věc samotnou, a nikoliv o její (třeba i negativní) důsledky. I to je profesor Alexander Ženíšek.

Přejeme panu profesorovi, aby mu nadále vydržela jeho radost z objevování dosud nepoznaného, ať v matematice, fyzice, poezii, hudbě, či životě vůbec.

Jan Čermák, Jan Franců

JIRÍ GRYGAR OSMDESÁTILETÝ

Je to neuvěřitelné, ale RNDr. Jirí Grygar, CSc., čestný předseda České astronomické společnosti se dožívá plných osmdesáti let. Narodil se 17. března 1936 ve Slezsku, v místech, která často měnila svou státní příslušnost. Konkrétně k té události došlo v tehdy německém Heinersdorfu, nyní jsou to Dziewiętlice v Polsku. Však také měl Jura kvůli místu svého narození problémy se získáním českého občanství po rozdělení Československa. Už v roce 1951, ještě jako nezletilý, se stal členem Československé astronomické společnosti. V le-

Foto Stanislava Kyselová

tech 1954–1957 studoval nejprve fyziku na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, a v letech 1957–1959 následně astronomii na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vědeckou hodnost CSc. pak získal v roce 1963 obhájením disertační práce na téma *Okrajové ztemnění raných složek zákrytových dvojhvězd* v Astronomickém ústavu ČSAV. Titul RNDr. získal na MFF UK v roce 1967. Až do roku 1980 pracoval ve stelárním oddělení Astronomického ústavu ČSAV, poté přešel do Fyzikálního ústavu ČSAV (nyní AV ČR), kde pracoval postupně v oddělení fyziky nízkých teplot, sekci fyziky elementárních částic a Centru částicové fyziky, a tamtéž je aktivní dodnes. Jeho odborné zájmy tak pokrývají širokou škálu od výzkumu meteorických rojů a komet přes fotometrii a spektroskopii těsných dvojhvězd, dálkový průzkum Země a výzkum silně magnetických pulsarů až po výzkum kosmického záření extrémně vysokých energií. Během svého plodného života absolvoval vědecké stáže na významných zahraničních pracovištích, vychoval řadu doktorandů a publikoval kolem 200 vědeckých prací s více než tisícovkou citací.

Patrně by se hodilo při této příležitosti uvést úplný seznam všech jeho členství ve vědeckých společnostech, důleži-

tých funkcí, získaných cen a odměn, řešených grantových projektů, členství v redakčních radách, ale já tak neučiním, nechteje zahltit čtenáře takovým množstvím údajů. Případný zájemce si ostatně může přečíst podstatnou část těchto informací např. v oslavném článku Pavla Suchana k 75. narozeninám našeho jubilanta v *PMFA 56 (1)* (2011); já však nepochybuji, že se seznam za těch pět let ještě dále rozrostl. Další podrobnosti o jeho práci lze najít přímo na jubilantově osobní stránce www.astronom.cz/grygar/. Zde tedy uvádím pouze ty skutečnosti, které jsou podle mého skromného názoru nejdůležitější:

Od roku 1967 je členem Mezinárodní astronomické unie, v témže roce byl předsedou redakční rady kongresového deníku *Dissertatio cum Nuncio Sidereo Series Secunda* při 13. valném zasedání IAU v Praze. Tutéž funkci si zopakoval i v roce 2006, kdy se v Praze konalo 26. valné zasedání IAU, již podruhé. Za zmínku jistě stojí, že tyto kongresy se konaly podvkrát ve stejném městě už jen v Sydney a v Římě.

Od roku 1976 je členem Jednoty čs. (nyní českých) matematiků a fyziků.

V r. 1991 byl zakládajícím členem Evropské astronomické společnosti.

Od roku 1992 do 1997 byl předsedou Rady České televize.

V letech 1992–1998 byl předsedou České astronomické společnosti, poté se stal jejím čestným předsedou.

V roce 1996 byla na jeho počest pojmenována planetka č. 3336 Grygar.

V roce 1996 získal Cenu UNESCO Kalinga za přínos k interpretaci úlohy vědy při službě společnosti, obohacování jejího kulturního dědictví a řešení problémů lidstva.

V letech 1999–2006 byl za ČR odpovědným řešitelem mezinárodního projektu

Pierre Auger Observatory pro hledání původu vysokoenergetického kosmického záření. Díky tomu trávil značnou část svého času v argentinské pampě.

V letech 2001–2010 byl viceprezidentem Evropské rady skeptických organizací.

V roce 2003 získal cenu *Littera Astronomica* České astronomické společnosti za populární seriál *Žeň objevů*.

V letech 2004–2008 byl předsedou Učené společnosti ČR, v letech 2008–2010 jejím místopředsedou.

V roce 2007 byl zvolen čestným členem Slovenské astronomické společnosti.

V roce 2008 získal Čestnou medaili Za zásluhy o Akademii věd ČR.

V roce 2011 získal nejvyšší ocenění České astronomické společnosti, Cenu Františka Nušla.

V roce 2012 obdržel Medaili Učené společnosti ČR za přínos české i mezinárodní astronomii a obecné vědě a jejím šíření.

Pomineme-li jeho již shora zmíněnou vědeckou činnost, Jiří Grygar se zapsal do obecného povědomí jakožto výrazný popularizátor vědy a astronomie zvláště. Jeho pořad *Okna vesmíru dokořán*, který natočila Slovenská televize v Bratislavě v letech 1981–1991, byl a stále je natolik populární, že *Jura* se stal pro širokou veřejnost synonymem astronomie. Podobně i jeho dlouholetý seriál *Žeň objevů* (který pravidelně sestavuje už od roku 1966!) ho proslavil v širší astronomické obci, zejména pro jeho přímo fenomenálně encyklopedický přehled po celém oboru astronomie. Hlavně pro mladší zájemce o astronomii pak má bezesporu význam řada jeho populárních knížek, jejichž počet se blíží dvacítkě. Pravidelně vystupuje v rozhlasu i televizi a komentuje nové objevy v astronomii a astrofyzice. Pro řadu lidí různého věku se stala astronomie koníčkem či profesí právě díky jeho přednáškám či

knížkám. Protože je věřící člověk (kvůli čemuž měl za minulého režimu nemalé problémy), nenechává ho chladným ani vztah mezi vědou a vírou, kterému věnoval dokonce jednu ze svých knih (*O vědě a víře*, 2001). Coby člen výboru Českého klubu skeptiků Sysifos se angažuje také ve vyvracení různých pověr a mýtů, a bojuje proti nejrůznějším pavědám, kterým bohužel zejména v poslední době řada lidí podléhá.

A aby byl portrét našeho jubilanta úplný, musím se zmínit také o jeho koníčcích. Již jako mladý hoch propadl cyklistice; na natáčení seriálu *Okna vesmíru* dokončen dokonce na jízdním kole jednou přijel, díky sázce, z Prahy až do Bratislavy za 36 hodin, včetně přenocování u přátel na Vysočině. Od roku 1984 dodnes je organizátorem, aktivním účastníkem a polním hejtmanem Ebicyklu, spanilé jízdy astronomů od hvězdárny k hvězdárně, při které skupina nadšených cyklistů objíždí astronomická pracoviště u nás i na Slovensku. Snad právě díky tomu si stále zachovává svěžest a tělesnou kondici. Zajímá se také o vážnou hudbu, ale má rád i legraci; je příznivcem Járy Cimrmana a o jeho smyslu pro humor svědčí i některé položky na jeho webovské stránce.

Přeji Ti, milý Juro, aby Ti zdraví sloužilo i do dalších mnoha let tak jako dosud, abys neztratil svůj elán, svěžest a smysl pro humor, a hlavně abys nepolevil ve svých aktivitách ve prospěch astronomie ani ve věku, kdy většina smrtelníků už aktivní vědeckou práci opouští.

Jan Vondrák

PROF. RNDr. MIROSLAV NOVOTNÝ, DrSc. (11. 5. 1922–9. 4. 2015)

Dne 11. května 2015 by se dožil profesor Miroslav Novotný, jeden z předních českých matematiků, 93 let. Několik týdnů

před tímto datem, 9. dubna, však profesor Novotný náhle zemřel. Kromě posledních několika málo týdnů nebyl nikdy vážněji nemocen, nakonec však do jeho osudu zasáhla obyčejná a na první pohled nezávažná nemoc.

Prof. Novotný byl mezi matematiky mimořádnou osobností. Byl vynikajícím odborníkem s citem pro praktické aplikace teoretických disciplín. V řadě oblastí, především v algebře, teorii uspořádaných množin a v matematické lingvistice dosáhl mezinárodně ceněných výsledků. Významné vědecké práce přitom publikoval do posledních let svého života.

Tím však jeho přínos pro rozvoj matematiky není vyčerpán. Prof. Novotný byl navíc vynikajícím, mimořádně talentovaným pedagogem. Vychoval během svého působení na Masarykově univerzitě v Brně desítky vysokoškolských učitelů a vědeckých pracovníků a stovky středoškolských učitelů. Svým studentům, diplomantům, doktorandům a mladším kolegům se vždy věnoval s plným nasazením. Nikdy mu nebylo líto času, který jim věnoval. Byl náročný avšak vždy přátelský a jeho žáci jej považovali za svůj vzor odborný i lidský.

M. Novotný se narodil v roce 1922 v Tovačově. Jeho otec byl úředníkem, matka učitelkou. Maturoval v roce 1941 v Olomouci, kam jeho rodiče přešli za prací. Do roku 1945 byl zaměstnán jako úředník v Uherském Brodě, kde také poznal svou pozdější manželku Zdenu, s níž se oženil v roce 1948.

Vysokoškolské studium mohl zahájit až v roce 1945, po znovuotevření českých vysokých škol.

V letech 1945–48 vystudoval Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor matematika-fyzika. Po asistentském pobytu na VUT a na Vojenské technické akademii v Brně, kde byl v roce 1953 jmenován docentem, nastoupil v témže roce na brněnskou Přírodovědeckou fakultu, kde se po získání titulu DrSc. v roce 1962 stal v roce 1963 profesorem. Po prof. K. Koutském v tomto roce převzal i vedení katedry matematické analýzy, kterou vedl do roku 1970. V době normalizace v této funkci skončil a pro své nekompromisní postoje — například ve funkci předsedy rehabilitační komise na fakultě — mu nejdříve byla zakázána výuka a v roce 1971 musel z fakulty odejít. Naštěstí ho nepotkal osud mnoha jiných vysokoškolských učitelů a mohl přejít do Matematického ústavu ČSAV, kde pracoval až do roku 1990, kdy se na Přírodovědeckou fakultu vrátil. Ještě v roce 1990 však přešel jako profesor na Fakultu informatiky Masarykovy univerzity, kde působil až do svého definitivního odchodu do důchodu v roce 2005.

Počátky vědecké práce prof. Novotného v 50. letech vycházely z matematické analýzy, postupem času — zejména pod vlivem spolupráce s prof. Josefem Novákem — se však začaly stále více v jeho pracích objevovat algebraické metody. Intenzivně se začal věnovat teorii uspořádaných množin, zejména aritmetice jejich typů jako dalekosáhlému zobecnění aritmetiky čísel.

Po desítky let vedl odborný seminář z algebry a teorie uspořádaných množin, který se stal jedním z nejvýznamnějších center brněnského vědeckého matematického dění. Dokonce i v 70. a 80. letech, v době tzv. normalizace, kdy pro své pevné postoje a politické názory nemohl přednášet (jak ubohá doba!), ve svém snažení nepolevil a alespoň v rámci tohoto semináře ve svém životním poslání pokračoval.

V roce 1963 M. Novotný založil společně se slovenskými kolegy M. Kolibiarrem a L. Mišíkem dlouholetou tradici letních škol z teorie uspořádaných množin, které výrazně přispěly k vytvoření výrazné brněnské školy teorie uspořádaných množin tvořené především jeho žáky a následovníky.

Paralelně s tím však od 60. let začal M. Novotný rozvíjet svůj zájem o matematickou lingvistiku, kde uplatňoval své hluboké znalosti algebraických metod. Od 70. let začal spolupracovat s polskými matematiky, zejména s prof. Pawlakem. Princip jeho metod byl v převodu složitějších algebraických struktur na nejjednodušší z nich, na tzv. unární algebry. Jednou z aplikací těchto metod bylo jejich využití u velmi jednoduchých matematických strojů, tzv. Pawlakových strojů. Spolupráce s prof. Pawlakem se od 80. let rozvinula i v další společné oblasti jejich zájmu, v tzv. informačních systémech. Tato spolupráce přetrvávala i v 90. letech.

Svou bohatou vědeckou prací završil monografií *Homomorphic Transformations: WHY and possible ways to HOW*, kterou napsal se svými spolupracovníky a která vyšla k jeho 90. narozeninám v roce 2012.

Za svou vědeckou činnost získal profesor Novotný celou řadu ocenění. Byly to například společná Cena Polské akademie věd a ČSAV, Zlatá Medaile MU a medaile univerzit v Bratislavě, v Olomouci, VUT Brno a ČSAV.

K osobnosti M. Novotného neoddělitelně patřily i umělecké sklony, jak to u matematiků často bývá. Uměl výborně kreslit, měl i literární nadání: tvořil nejen populární texty, ale i krátké verše a aforizmy. Jeho celoživotním koníčkem však byla především hudba. Byl velmi dobrým houslistou a violistou (v době války před studiem matematiky také housle soukromě vyučoval) a věnoval se intenzivně moravskému a slovenskému folklóru. V polovině 50. let patřil k zakladatelům cimbálové muziky Přírodovědecké fakulty a jejím nepsaným uměleckým vedoucím byl až do současnosti.

Prof. Novotný žil mimořádně plodný a tím i velmi spokojený život. Mohl žít s dobrým pocitem, že obohatil matematiku a své poznatky předával ve štafetě pokroku. Jeho žáci dobře vědí, co všechno po něm zdědili a za co mu vděčí, a váží si toho.

*Eduard Fuchs, Jan Chvalina,
Oldřich Kopeček, Josef Šlapal*

PROF. PALOUŠ ZÍSKAL NUŠLOVU CENU

Prof. RNDr. Jan Palouš, DrSc., získal dne 18. prosince 2015 Nušlovu cenu – nejvyšší ocenění za vědeckou činnost, kterou uděluje Česká astronomická společnost. Z laudatia vyjímáme:

Jan Palouš se narodil 31. 10. 1949 v Praze. Od ukončení studia astronomie na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze v roce 1972 a získání titulu RNDr. v roce 1973 pracuje dodnes v Astronomickém ústavu ČSAV (nyní AV ČR). Zde také v r. 1977 obhájil svou kandidátskou disertační práci a získal vědeckou hodnost CSc., a později v roce 1993 také hodnost DrSc. Zabývá se především studiem dynamiky vývoje galaxií a tvorby hvězd spouštěné na rázových vlnách v turbulentním mezihvězdném prostředí.

Foto Ivana Macourková

V tomto oboru publikoval v prestižních mezinárodních časopisech na 200 původních prací, o jejichž vysoké vědecké úrovni svědčí více než 1300 ohlasů v mezinárodní odborné literatuře a Hirschův index rovný 21. Nesoustředil se však pouze na vlastní vědeckou práci, ale působí též jako úspěšný pedagog na MFF UK; v roce 1994 se habilitoval jako docent, a v roce 2001 byl jmenován profesorem. Během svého plodného života vychoval řadu mladých vědeckých pracovníků, kteří se po jeho vzoru zabývají s nemalými úspěchy na mezinárodním poli kinematiky a dynamikou galaxií a tvorbou hvězd. Stal se tak u nás zakladatelem vlastní školy v tomto oboru.

Jan Palouš se velice intenzivně věnuje též práci organizační, a to na poli domácím i mezinárodním. Z jeho mnoha funkcí jmenujme alespoň, že byl po dvě období (1996–2004) ředitelem Astronomického ústavu AV ČR, v letech 2005–2013 členem Akademické rady a předsedou Rady pro zahraniční styky AV ČR, jako předseda Národního organizačního komitétu se významně podílel na uspořádání 26. valného zasedání Mezinárodní astronomické unie

v Praze v roce 2006. V letech 1991–1996 byl sekretářem nově vzniklé Evropské astronomické společnosti a v letech 2008–2012 zastával funkci jejího místopředsedy. Jeho dlouholeté snahy o připojení ČR k Evropské jižní observatoři (ESO) se v roce 2007 setkaly s úspěchem, čímž se naše vlast postavila po bok těch astronomicky nejvyspělejších zemí. V současnosti je zástupcem ČR v řídicím výboru ESO. V letech 2009–2015 byl místopředsedou Mezinárodní astronomické unie, vrcholné mezinárodní organizace celosvětově koordinující astronomický výzkum. Od r. 2007 je dopisujícím členem skotské Royal Society Edinburgh a od roku 2009 členem Učené společnosti ČR. V roce 2014 mu Akademie věd ČR udělila medaili Ernsta Macha za zásluhy ve fyzikálních vědách. Je zřejmé, že jak nespornými výsledky vlastního vědeckého bádání, tak činností organizační se prof. Palouš významně zasloužil o rozvoj astronomie nejenom u nás, ale i v zahraničí.

Jiří Grygar, Jan Vondrák

ADVENTNÍ SETKÁNÍ POBOČKY V PRAZE — 2015

Poslední Adventní setkání JČMF — Pobočky v Praze se konalo v aule Gymnázia Christiana Dopplera ve Zborovské ulici 45 na Smíchově ve středu 16. prosince 2015 od 16 hodin, právě 16 dní do počátku roku 2016. Na programu bylo pásmo hlavolamů a hudby. Podíleli se na něm významná harfenistka Zbyňka Šolcová a zkušený znalec hlavolamů RNDr. Jaroslav Flejberk. Po úvodních slovech předsedkyně doc. Aleny Šolcové a doc. Josefa Bendy jsme vyslechli renesanční tance na strunách harfy. Pak jsme se všichni pustili pod vedením Jaroslava Flejberka do řešení různých hlavolamů. Účastníci, mezi nimiž

byly až tři generace členů — matematiků, ocenili řadu vybraných úloh souvisejících s číslem 16. Atmosféru dobře doplnila výstava plakátů ze seminářů SEDMA a přednášek tohoto roku z rukou Bc. Romana Pipka a hudba z doby baroka i 20. století, např. Karla Svobody.

O přestávkách mezi hudbou a hlavolamami jsme diskutovali též o nezbytné změně názvu Pobočky v Praze (či Pražské pobočky) na Pobočný spolek Praha. Setkání bylo ukončeno vystoupením sourozenců Kateřiny a Miroslava Burýškových, kteří zahráli na housle a příčnou flétnu několik vánočních koled. Byl to povzbuzující symbolický závěr naší činnosti v roce 2015, protože jeden z muzikantů patří mezi nejmladší členy JČMF. Setkání připravilo Matematické oddělení Pobočky v Praze ve spolupráci s vedením Gymnázia Christiana Dopplera (prof. Milan Klouček a prof. Lucie Růžičková). K úspěšnému průběhu setkání přispělo také Fyzikální oddělení Pobočky v Praze. Zpříjemnilo je sladkým občerstvením. Děkujeme všem, kteří se na přípravě a průběhu Adventního setkání aktivně podíleli. Podrobnější dokumentaci najdete na stránce alenasolcova.cz/setkani-2015/, autorem všech fotografií je Roman Pipek.

Alena Šolcová, Josef Benda

UDĚLENÍ CENY PROFESORA IVA BABUŠKY ZA ROK 2015

Ve čtvrtek 17. prosince 2015 udělily Česká společnost pro mechaniku a Jednota českých matematiků a fyziků již po dvaadvacáté Cenu profesora Iva Babušky za nejlepší práci v oboru počítačových věd pro studenty a mladé vědecké pracovníky. Cenu založil v roce 1994 významný český matematik Ivo Babuška. Od podzimu 1968 působí profesor Babuška ve Spojených

státech amerických, nyní v Institute for Computational Engineering and Sciences, University of Texas, Austin. U příležitosti 90. narozenin prof. Babušky uspořádá University of Texas ve dnech 21. a 22. března 2016 mezinárodní vědeckou konferenci *Advances in Mathematics of Finite Elements*.

Cenu profesora I. Babušky za rok 2015 získal Ing. Jiří Kopal, Ph.D., z Fakulty mechatroniky, informatiky a mezdisciplinárních studií Technické univerzity v Liberci za doktorskou disertační práci *Generalized Gram–Schmidt process: its analysis and use in preconditioning*. Práce patří do oboru iteračních metod. Je zaměřena na předpodmínění metody sdružených gradientů zobecněným Gramovým–Schmidtovým procesem. Obsahuje jak původní teoretické výsledky, tak závěry numerických experimentů, které potvrzují správnost autorových teoretických úvah. Současně byla udělena další čestná uznání. Druhé místo přisoudila komise Ing. Lukáši Pospíšilovi, Ph.D., z Fakulty elektrotechniky a informatiky VŠB-TU Ostrava za disertaci *Development of algorithms for solving minimizing problems with convex quadratic function on special convex sets and applications*. Třetí místo obsadil Ing. Jiří Had, Ph.D., z Fakulty strojní ČVUT v Praze se svou doktorskou disertací *Návrh numerických modelů 3D kompozitových struktur a posuzování jejich mezních stavů*.

Čestná uznání byla udělena též za diplomové práce. Rozhodnutím hodnotitelské komise získal první místo Ing. Karel Mikeš z Fakulty stavební ČVUT v Praze. Druhá byla Mgr. Eva Bezchlebová z Matematicko-fyzikální fakulty UK v Praze. Třetí místo obsadil se svou diplomovou prací Ing. Radim Sojka z Fakulty elektrotechniky a informatiky VŠB-TU Ostrava.

Cena i uznání jsou udíleny každoročně a jsou spojeny s finanční odměnou.

Karel Segeth

MATEMATIK VOJTĚCH RÖDL ČESTNÝM DOKTOREM ČVUT V PRAZE

Vědecká rada Českého vysokého učení technického v Praze udělila 26. ledna 2016 matematikovi prof. Vojtěchu Rödlovi čestný titul Doctor honoris causa. Je to uznání jeho příspěvkům k rozvoji diskrétní matematiky a ocenění jeho podpory základního výzkumu a podpory internacionalizace studia. Ocenění bylo uděleno na návrh děkana Fakulty jaderné a fyzikálně inženýrské prof. Ing. Igora Jexe, DrSc.

Vojtěch Rödl strávil dětství na Vinohradech, studoval na MFF UK, kde v roce 1973 obhájil diplomovou práci v oboru Matematika. Na Matematicko-fyzikální fakultě pokračoval v dalším studiu, které ukončil v roce 1976. Získal tak titul CSc.

V letech 1973–1987 vyučoval na FJFI ČVUT v Praze. Podílel se na založení nového studijního oboru Matematické inženýrství. V letech 1985–1988 hostoval jako vědecký pracovník v AT&T Bell Laboratories. V roce 1987 byl hostujícím profesorem na Univerzitě ve Waterloo. Pak se přemístil natrvalo z Prahy do státu Georgia, USA na Emory University v Atlantě. V roce 1993 získal výjimečné místo tamtéž: Samuel Candler Professorship. Zde působí dodnes. Patří mezi přední světové matematiky. Zabývá se především teorií grafů a kombinatorikou. Jeho práce lze zařadit i do několika dalších oblastí: do obecné topologie, geometrie, teorie množin, algebry, teoretické informatiky a teorie pravděpodobnosti. Mezi jeho nejdůležitější výsledky patří důkaz Erdősovy a Hananiho hypotézy, příspěvky k Ramseyově teorii a zobecnění Szemerédiho lemmatu o regularitě pro hypergrafy.

Profesor Rödl je autorem více než 370 článků, které jsou hojně citovány. Počet citací dosahuje 3 000. Je členem 11 redakčních rad odborných matematických časopisů. V posledních letech získal mnoho ocenění. Nejvýznamnější je Pólyova ce-

Foto Jiří Ryszawy, ČVUT

na, kterou prof. Rödl obdržel roku 2012. „George Pólya Prize“ byla založena v roce 1969. Uděluje ji každé dva roky společnost SIAM (Society for Industrial and Applied Mathematics). Z dalších ocenění můžeme připomenout Cenu za přínos světové vědě, která byla prof. Vojtěchu Rödlovi udělena nadací Neuron v roce 2013. Na ČVUT v Praze byl již v roce 2005 oceněn předáním Felberovy medaile. V roce 2011 obdržel od AV ČR Bolzanovu medaili. Je zahraničním členem České učené společnosti. Čestný doktorát již získal též na Technické univerzitě v Liberci. Před dvěma roky, v roce 2014, byl prof. Vojtěch Rödl poctěn pozváním k přednesení jedné z hlavních plenárních přednášek na Mezinárodním kongresu matematiků v Soulu (ICM 2014). Přes všechny tyto pocty je prof. Vojtěch Rödl mimořádně skromný a přátelský. Gratulujeme k čestnému doktorátu na pražském Českém vysokém učením technickém. Je to sváteční událost, když technici v Betlémské kapli vyjadřují respekt matematikovi.

Poznamenejme, že týž den v Betlémské kapli získal čestný doktorát prof. Leon Rothkrantz z TU Delft v Nizozemí. Zabývá se multimodální komunikací (rozpoznáváním řeči, rozpoznáváním výrazů obličeje atd.), znalostními systémy a simulací. Podporuje rozvoj těchto oborů i v České republice.

Alena Šolcová

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O KOSMOLOGII

Kosmologická sekce České astronomické společnosti si vás dovoluje pozvat na konferenci *Cosmology on Small Scales* věnovanou některým soudobým otázkám kosmologie. Žádný konferenční poplatek se nehradí. Konference se bude konat od 21. do 24. září 2016 v Modré posluchárně Matematického ústavu AV ČR v Žitné 25 (přízemí zadní budovy), Praha 1. Bližší informace lze získat na webových stránkách css2016.math.cas.cz.

Michal Krížek